فصل‌نامه‌ی مطالعات توسعه‌ی اجتماعی-فرهنگی، دوره‌ی یازدهم، شماره‌ی ۲، پاییز ۱۴۰۱، صفحات ۲۳۰-۲۰۲

مقاله پژوهشی

تحلیل جامعه‌شناختی رفتار محیط زیستی گردشگران در شهرهای ساحلی استان مازندران

پویا افغان نژاد[۱]؛ ابوالقاسم حیدرآبادی[۲]؛ سید احمد جعفری کلاریجانی[۳]

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۰۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۱۱

چکیده

این مطالعه، به بررسی رفتار محیط زیستی گردشگران در شهرهای ساحلی استان مازندران می‌پردازد. بدین منظور از تئوری فرهنگ محیط زیستی ژرژ تومه و سرمایهٔ فرهنگی بوردیو، به‌عنوان چارچوب تئوریک استفاده شد. روش تحقیق، پیمایشی است و جامعهٔ آماری، گردشگران شهرهای ساحلی مازندران هستند. شیوهٔ نمونه‌گیری، خوشه‌ای چندمرحله‌ای است و حجم نمونه طبق فرمول کوکران ۴۰۰ نفر می‌باشد. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامهٔ محقق ساخته است. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها، ضریب همبستگی پیرسون، تحلیل مسیر و تحلیل رگرسیون با استفاده از نرم‌افزار SPSS است. از اعتبار صوری جهت سنجش اعتبار استفاده شد و پایایی متغیر رفتارهای محیط زیستی ۰/۸۵۱ است که در حد بسیار بالایی است و گویه‌های آن توانسته‌اند از همسازی درونی لازم برخوردار باشند. نتایج آزمون نشان می‌دهد که میانگین الگوهای رفتار محیط زیستی در بین افراد بالا است و میانگین آن از عدد ۵ برابر با ۴/۰۵ است. حدود ۱۰/۳ درصد میزان رفتار محیط زیستی‌شان در حد پایین، ۷/ ۹ درصد در حد متوسط و حدود ۸۰ درصد در حد بالا است. بین میزان مشارکت شهری، سرمایهٔ فرهنگی و آگاهی محیط زیستی با رفتار محیط زیستی، رابطهٔ معنادار مثبت و مستقیم وجود دارد. متغیرهای مستقل، ۳۵/۶ درصد از واریانس و تغییرات رفتار محیط زیستی را تبیین و پیش‌بینی می‌کنند. نتیجه اینکه جهت تقویت، ترویج و توسعهٔ رفتارهای مسؤولانه نسبت به محیط زیست، بالا بردن سطح سرمایهٔ فرهنگی، گسترش آگاهی محیط زیستی و افزایش مشارکت شهری در بین گردشگران الزامی است.

واژه‌های کلیدی: آگاهی محیط زیستی؛ سرمایهٔ فرهنگی؛ رفتار محیط زیستی؛ مشارکت شهری.

---

[۱]. دانشجوی دکتری تخصصی، گروه جامعه‌شناسی، واحد خلخال، دانشگاه آزاد اسلامی، خلخال، ایران.

p.afghannezhad@gmail.com

[۲]. دانشیار، گروه جامعه‌شناسی، واحد بابل، دانشگاه آزاد اسلامی، بابل، ایران (نویسندهٔ مسؤول).

ashahin2000@yahoo.com

[۳]. دانشیار، گروه جامعه‌شناسی، واحد قائمشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، قائمشهر، ایران.

kjas_51@yahoo.com

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

مقدمه و طرح مسأله

رفتارهای محیط زیستی ضمن اینکه بر بیشتر مسائل و تهدیدهای محیط زیستی تأثیر می‌گذارند، خود نیز از عواملی تأثیر می‌پذیرند (احمدیان و حقیقتیان، ۱۳۹۵: ۲۸). اخلاق محیط زیستی، رفتار ایده‌آل بشر نسبت به محیط زندگی خود اعم از محیط طبیعی، محیط اجتماعی و فرهنگی است. بدلیل خلاءهای آموزشی و آگاهی‌های زیست محیطی، نبود احساس مسؤولیت در کل جامعه، عدم اخلاق اجتماعی مناسب و به‌طور خلاصه، فقر فرهنگی ناشی از آن و آلودگی‌های محیط زیستی، کشور را به مرز بحرانی سوق داده است (ادهمی و اکبرزاده، ۱۳۹۰: ۳۸).

از مسائل روز جهان، مسأله حفظ محیط زیست است. فاجعهٔ محیط زیستی نه تنها آرامش و امنیت را از زندگی انسان می‌رباید بلکه موجودیت بشر را تهدید می‌کند، به همین دلیل در محافل علمی و سیاسی، بحث محیط زیستی، پر سرو صداترین و جدی‌ترین بحث روز است. اسفندیارپور و همکاران(۱۳۹۹) معتقدند که یکی از مواردی که هم اکنون در تخریب محیط زیست اصلی‌ترین نقش را دارد، پیشرفت روزافزون تکنولوژی است که به واسطهٔ آن بشر به دانش تکنیکی و ابزاری دست یافته است و از آن برای ثروت اندوزی استفاده نموده است. به همین خاطر بر محیط و طبیعت پیرامون خود تسلط پیدا کرده است (اسفندیارپور و همکاران، ۱۳۹۹: ۳۳). محققان این حوزه، معتقدند که امروزه بحران‌های محیط زیستی، به طرز نگران کننده‌ای زندگی انسان را تهدید کرده‌اند، تا حدی که حیات انسان و دیگر موجودات را در کرهٔ خاکی به مخاطره انداخته است.

نتایج بسیاری از تحقیقات در ایران حاکی از تخریب محیط زیست و نقش عوامل اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی و یا سازمانی بر تخریب محیط زیست و رفتارهای محیط زیستی است (نواح و همکاران، ۱۴۰۰؛ غلامی و همکاران، ۱۴۰۰؛ ادهمی و اکبرزاده، ۱۳۹۰؛ احمدیان و حقیقتیان، ۱۳۹۵؛ کلانتری و دیگران، ۱۳۹۵؛ صالحی و امامقلی، ۱۳۹۱، نواح و همکاران، ۱۳۹۰، نیازی کومله و همکاران، ۱۳۹۹ و فرهمند و همکاران، ۱۳۹۳). در شهرهای استان مازندران نیز می‌توان شاهد انواع و اقسام آلودگی‌ها در زندگی روزمره بود. به‌عنوان مثال آلودگی هوا، تخریب محیط زیست، از بین رفتن جنگل‌ها، استفادهٔ بیش از اندازه از سموم شیمیایی، آلودگی صوتی و غیره برخی از این مسائل محیط زیستی هستند. بدیهی است اگر اقدامات اساسی در زمینهٔ حفاظت از منابع زیستگاهی و طبیعی استان صورت نپذیرد، در آیندهٔ نزدیک مشکلاتی جدی در خصوص محیط‌زیست استان خواهیم داشت.

امروزه مسائل محیط زیستی، عمیقاً دارای مفاهیم اجتماعی هستند و بخش عمده‌ای از باورها و رفتارهای محیط زیستی افراد، تحت تأثیر نظام‌های فرهنگی و اجتماعی، تغییر و تحول می‌یابند. رفتار انسان در قبال محیط زیست، تحت تأثیر مدرنیته و فرایندهای آن به رفتاری بحران‌آفرین تبدیل

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

شده است (کلانتری و دیگران، ۱۳۹۵: ۲). استان مازندران می‌تواند به‌عنوان یک ظرفیت بالا چشم-انداز روشنی از صنعت گردشگری این مرز و بوم را ترسیم نماید و به همین سبب استان مازندران، این توانایی را دارد که در بالاترین سطح، در این صنعت و جذب توریست قرار گیرد. استان مازندران در تاریخچهٔ گردشگری ایران، به‌ویژه سواحل جنوبی دریای خزر، جایگاه ویژه‌ای دارد، وجود بیش از سه هزار جاذبه‌های طبیعی، تاریخی، فرهنگی، مذهبی در مازندران، عامل مهمی برای توسعهٔ صنعت گردشگری داخلی و خارجی در این استان است (همشهری، ۱۳۹٦). برخورداری از دریا، دارا بودن بیش از ۳۵۰ رستوران بین راهی با رتبهٔ اول کشوری در زمینهٔ خدمات بین راهی، داشتن تراکم بالای تسهیلات و خدمات گردشگری در زمینهٔ مراکز اقامتی و دفاتر خدمات مسافرتی و وجود اماکن تاریخی و فرهنگ‌های متنوع و غیره، استان مازندران را به قطب گردشگری کشور تبدیل کرده است (همان). برخورداری از این امتیازات و وجود گردشگران، باعث شده تا رفتارهای محیط زیستی تحت‌الشعاع قرار گیرد و مسائلی را برای ساکنین شهرهای ساحلی استان مازندران به‌وجود آورد. بر این اساس، مقاله با هدف بررسی تحلیل جامعه‌شناختی رفتار محیط زیستی گردشگران در شهرهای ساحلی استان مازندران انجام شده است و به دنبال پاسخ به این سؤال است که نقش عوامل اجتماعی مؤثر بر رفتار محیط زیستی گردشگران در شهرهای ساحلی این استان چگونه است؟

پیشینهٔ پژوهش

مطالعهٔ پیشینهٔ تجربی رفتارهای محیط زیستی، از زوایای مختلفی دارای اهمیت و ضرورت می‌باشد. که در پژوهش حاضر به تحقیقاتی چند اعم از داخلی و خارجی در این زمینه اشاره شده است.

-رضایی مقدم و شهرکی در سال ۱۴۰۱ در پژوهشی با عنوان «مطالعهٔ رفتار زیست‌محیطی دانش-آموزان دورهٔ ابتدایی در شهرستان آمل» که حجم نمونه در این پژوهش ۱۳ گروه نیز بوده است و در قالب روش تحقیق کیفی از نوع نظریه پایه صورت پذیرفته است، به تأثیرات عوامل فردی شامل آگاهی، عوامل انگیزشی، عادت‌ها و نگرش بر رفتارهای محیط زیستی دست یافته‌اند که در نتیجه این پژوهش نشان داده است که بین رفتارهای این دانش آموزان و نوع برخورد آنها با محیط زیست پیرامون‌شان رابطهٔ مثبتی وجود داشته است.

-مهنی رفتار و نعیمی در سال ۱۴۰۱ در تحقیقی با عنوان «تحلیل رابطهٔ بین ویژگی‌های جمعیت-شناختی و رفتار زیست‌محیطی زنان روستایی در حوزهٔ آبخیز هلیل رود» که حجم نمونه در این پژوهش ۲۹۷ نفر بوده است و در قالب روش تحقیق پیمایشی-توصیفی انجام گرفته است، تأثیرات عواملی چون نقش نگرشی، هنجارهای ذهنی، کنترل رفتار درک شده، نیت و رفتار، سن و تحصیلات بر رفتارهای زیست محیطی مورد بررسی قرار داده‌اند. این تحقیق نشان داده است که از نظر زنان روستایی، متغیرهای

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

نگرشی، هنجارهای ذهنی و کنترل رفتاری درک شده، تأثیرات مثبت و معناداری بر نیت زیست محیطی آنها داشته است.

-موحد مجد و سلامتیان در سال ۱۴۰۰ در پژوهشی با عنوان «سلامت معنوی و رفتار زیست محیطی در میان جوانان شهر شیراز» که حجم نمونهٔ آن ۴۰۰ نفر است و در قالب روش تحقیق کمی-پیمایشی انجام شده است به تأثیرات عواملی چون نقش سلامت معنوی و ابعاد آن (سلامت وجودی و سلامت مذهبی، تحصیلات خود افراد مورد پژوهش و تحصیلات والدین آنها، طبقهٔ اجتماعی و جنسیت) دست یافته‌اند که در نتیجه این‌گونه نشان می‌دهد که سلامت معنوی منجر به شکل‌گیری نگرش‌های مسؤولانه و در نهایت بر رفتار زیست محیطی جوانان اثر گذاشته است و منجر به رفتارهای زیست محیطی مسؤولانه آنان می‌گردد.

-غلامی و همکاران در سال ۱۴۰۰ در پژوهشی با عنوان «رفتارهای زیست‌محیطی زنان و اثر دینداری بر آن در شهر ساری» که حجم نمونهٔ آن ۴۰۰ نفر است و به صورت روش تحقیق کمی-پیمایشی انجام گرفته است به بررسی تأثیرات نقش میزان دینداری بر رفتارهای زیست محیطی پرداخته‌اند، نتایج نشان می‌دهد که دینداری در میان این قشر از جامعه نقش مثبتی را در افزایش رفتارهای زیست محیطی داشته است.

-نواح و همکاران در سال ۱۴۰۰ در پژوهشی با عنوان «تحلیل داده بنیاد رفتار زیست محیطی در مواجهه با پسماندهای کرونایی» که مورد مطالعهٔ آن شهروندان بالای ۱۸ سال شهر بروجرد بوده است و حجم نمونهٔ آن ۲۶ نفر است و در قالب روش تحقیق کمی-مصاحبه عمیق صورت گرفته است، به تبیین سه نوع و بعد رفتارهای زیست محیطی پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که با در نظر گرفتن مؤلفه‌های ذکر شده در متن این تحقیق، رفتار زیست‌محیطی کنشگران دو گونه پیامد به دنبال داشته است: ۱-مثبت: پالایش محیط زیست ۲-منفی: آلایش محیط زیست.

-دشتکی و همکاران در سال ۱۴۰۰ در پژوهشی با عنوان «تبیین اخلاق زیست محیطی شهروندان در تعالی محیط زیست در ایران» که حجم نمونهٔ آن ۵۹۰ نفر بوده است و از روش تحقیق تحلیل محتوای کیفی در آن استفاده شده است، به تبیین اخلاق زیست‌محیطی شهروندان پرداخته شده است. نتایج نشان می‌دهد که استفاده از مؤلفه‌های دینی بر اساس آموزه‌های قرآنی و تأثیر آن بر روی رفتار جامعهٔ مورد مطالعه، رابطهٔ مثبتی را بین اخلاق زیست‌محیطی شهروندان با تعالی محیط زیست نشان می‌دهد.

-نیازی کومله و همکاران در سال ۱۳۹۹ در تحقیقی با عنوان «فرا تحلیل عوامل مؤثر بر رفتارهای زیست محیطی در ایران» که حجم نمونه در آن ۷۰ نفر بوده است و به‌صورت مطالعات کتابخانه‌ای-توصیفی و کاربردی صورت گرفته است، به مطالعهٔ میزان تحصیلات، سن، سرمایهٔ اجتماعی، فردگرایی،

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

جنسیت، سبک زندگی بر رفتار زیست‌محیطی پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که سرمایهٔ فرهنگی از پیشایند های رفتار زیست محیطی به شمار می‌آید.

-احمدی و همکاران در سال ۱۳۹۹ در تحقیقی با عنوان «بررسی نگرش و رفتار زیست‌محیطی شهروندان در شهر شیراز» که حجم نمونهٔ آن ۲۶۸ نفر بوده است و در قالب روش تحقیق کمی-پیمایشی صورت گرفته است، به مطالعهٔ نگرانی دربارهٔ محیط زیست و روند تخریب آن، تحصیلات و نگرش پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که با توجه به تأثیرگذاری عمدهٔ نگرش افراد و قدرت آن در پیش‌بینی رفتار زیست‌محیطی، لازم است برنامه‌های فرهنگی متنوعی از جمله عملکرد رسانه‌ها در این ارتباط مورد تأکید و ارزیابی قرار گیرد.

-اسفندیار پور و همکاران در سال ۱۳۹۹ در تحقیقی با عنوان «رابطهٔ بین کیفیت زندگی و هویت ملی با فرهنگ محیط زیستی (مورد مطالعه شهر کرمان)» که حجم نمونه ۳۷۴ نفر بوده است و از روش تحقیق پیمایشی (پرسشنامه) در آن استفاده شده است، به مطالعهٔ کیفیت زندگی افراد، آگاهی، نگرش و رفتارهای محیط زیستی پرداخته‌اند، نتایج نشان می‌دهد که بین کیفیت زندگی، هویت ملی و فرهنگ محیط زیستی رابطهٔ معناداری وجود داشته است.

-باقری و همکاران در سال ۱۳۹۷ در پژوهشی به تحلیل تأثیر عوامل اجتماعی بر رفتارهای حامی محیط زیست در میان شهروندان شهر گرگان پرداخته‌اند. حجم نمونه آن ۴۰۰ نفر بوده است و از روش تحقیق پیمایشی در آن بهره برده شده است، به رابطهٔ سن، پایگاه اجتماعی و اقتصادی، مصرف رسانه‌ای و اعتماد اجتماعی، با رفتار حامی محیط زیست پرداخته‌اند. نتایج نشان داده است که رفتارهای حامی محیط زیست شهروندان این شهر بالاتر از حد متوسط می‌باشد.

-جعفری‌نیا در سال ۱۳۹۹ در پژوهشی با عنوان «اثر سرمایهٔ اجتماعی و ابعاد آن بر روی رفتارهای زیست محیطی در شهر بوشهر»، با حجم نمونه ۳۹۷ نفر که در آن از روش پیمایشی کاربردی-توصیفی بهره برده شده است، به بررسی تأثیر سرمایهٔ اجتماعی بر رفتارهای زیست محیطی شهروندان این شهر دست یافته است، که در نتیجه رابطهٔ مثبت میان تعاملات اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی افراد تأیید شده است.

-صالحی و امام قلی در سال ۱۳۹۵ در پژوهشی با عنوان «رسانه، فرهنگ و رفتارهای محیط زیستی در میان شهروندان شهر سنندج» که حجم نمونهٔ آن ۴۳۷ نفر بوده است و از روش تحقیق پیمایشی در این پژوهش بهره برده شده است، به این نتایج دست یافته‌اند که رسانه‌ها و فرهنگ‌سازی در دنیای امروز نقش بی‌بدیلی در شکل‌دهی و هدایت افکار عمومی و جریان سازی رویدادهای محیط زیستی دارند و همچنین میان رسانه و فرهنگ با رفتار محیط زیستی رابطهٔ معناداری وجود دارد.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

-حیدری و ساربان در سال ۱۳۹۸ در تحقیقی با عنوان «تحلیل عوامل اجتماعی مؤثر در بهبود رفتارهای معطوف به حفظ محیط زیست در مناطق روستایی شهرستان اردبیل» که حجم نمونهٔ آن ۳۸۳ نفر بوده است و از روش پیمایشی (اسنادی و توصیفی) بهره برده شده است، به مقولهٔ سرمایهٔ اجتماعی پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که در منطقهٔ مورد مطالعه، میان عواملی چون اخلاق اجتماعی، آموزش مداوم و مستمر محیط زیستی و بهبود نگرش در زمینهٔ محیط زیستی با رفتار محیط زیستی افراد در این مناطق رابطهٔ مثبتی وجود داشته است.

-کرمی، حجازی و رضایی در سال ۱۳۹۷ در پژوهشی با عنوان «نقش رسانه و مؤلفه‌های آموزشی محیط زیست بر رفتار محیط زیستی اعضای سازمان‌های مردم نهاد در استان تهران» که حجم نمونهٔ آن ۱۴۸ بوده است و از روش پیمایشی نیز استفاده شده است، نتایج نشان می‌دهد که رابطهٔ مثبت و معناداری میان ۴ مؤلفه رسانه، دانش محیط زیست، نگرش محیط زیست و نیت محیط زیستی با رفتار محیط زیستی وجود دارد.

-نبوی و مختاری هشی در سال ۱۳۹۷ در پژوهشی با عنوان «سرمایهٔ فرهنگی رفتارهای زیست محیطی در میان خانواده‌های تهرانی» که حجم نمونهٔ آن ۳۸۴ نفر بوده است و از روش‌های کمی و پیمایشی در آن استفاده شده است، نتایج نشان می‌دهد که کنشگر محیط زیست می‌تواند در مجموعه‌ای از روابط اجتماعی با افراد دیگر و از طریق حضور اجتماعی خود و با دانش، اهدافی مشخص و آگاهانه به روابط و نظام اجتماعی و زیست محیطی امکان وجود و تداوم داشته باشد..

-حاجی‌زاده میمندی و فلک الدین در سال ۱۳۹۶ در تحقیقی با عنوان «بررسی عوامل اجتماعی فرهنگی مؤثر بر رفتارهای زیست محیطی شهروندان شهر خرم آباد» که حجم نمونهٔ آن ۳۸۴ نفر بوده است و از روش‌های کمی-پیمایشی نیز در آن استفاده شده است. نتیجهٔ این تحقیق، نشان می‌دهد این معیارهای ذکر شده با رفتار زیست محیطی شهروندان رابطهٔ مثبت و معناداری دارند.

-نوروزیان در سال ۱۳۹۶ در پژوهشی با عنوان «رفتارهای زیست محیطی با نگرش جامعه شناختی در شهر نورآباد دلفان» که افراد مورد مطالعهٔ آن ۲۵۸ نفر بوده‌اند و از روش‌های کمی و پیمایشی در آن بهره برده شده است. نتایج نشان می‌دهد که میان سطح سواد، جنسیت، رسانه‌های اجتماعی، با رفتارهای زیست محیطی جامعهٔ مورد مطالعه ارتباط معناداری وجود دارد.

-دسترس و خواجه نوری در سال ۱۳۹۸ در کاری تحقیقی با عنوان «بررسی رابطهٔ بین عوامل جامعه‌شناختی و رفتار زیست محیطی شهروندان در شهر شیراز» که نمونهٔ مورد مطالعهٔ آن ۳۸۴ نفر بوده است و از روش تحقیق پیمایشی و کمی در آن بهره برده شده است، به معیارهایی چون جامعه‌پذیری محیط زیستی و رفتارهای محیط زیستی پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که متغیرهای مستقل (آگاهی

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

زیست محیطی، پیوند عاطفی، جنسیت، سن، درآمد و مرکز کنترل) با متغیرهای وابسته (رفتار زیست محیطی) رابطهٔ معناداری دارند.

-هاندی و همکاران در سال ۲۰۲۱ در پژوهشی با عنوان «انگیزه‌های اساسی رفتارهای زیست محیطی در بین دو نسل از مردمان کرهٔ جنوبی» که نمونهٔ مورد مطالعه در آن ۸۰۰۰ نفر بوده است و از روش پیمایشی-مقطعی در آن بهره گرفته شده است، به بررسی معیاری چون تفاوت نسلی در انگیزه‌های رفتارهای محیطی پرداخته‌اند. نتایج کار نشان می‌دهد که مؤلفه‌هایی مانند سن، تحصیلات و تغییرات اقتصادی و سیاسی در بین این دو نسل والدین و فرزندان و تفاوت این دو نسل با هم انگیزه‌های رفتاری نسبت به محیط زیست را از هم مجزا می‌کند.

-لیو و همکاران در سال ۲۰۲۱ در کاری تحقیقی با عنوان «مطالعهٔ تأثیر استفاده از اینترنت بر رفتارهای حامی محیط زیست در کشور چین» که نمونهٔ مورد مطالعه ۱۰۰۰۰ نفر بوده است و از روش تحقیق پیمایشی و کمی در آن استفاده شده است به بررسی عواملی همچون استفاده از اینترنت و رفتارهای طرفدار محیط زیست پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که استفاده از اینترنت هم تأثیر بسیار مثبت و هم تأثیر منفی در بحث محیط زیست را داشته است.

-اسمیت و کینگستون در سال ۲۰۲۱ در پژوهشی با عنوان «فراتحلیل رابطهٔ بین دلبستگی به مکان و رفتار طرفدار محیط زیست در کشور چین» که نمونهٔ مورد مطالعه در آن ۵۰۰۰ نفر بوده است و از روش تحقیق پیمایشی و کمی بهره برده‌اند، به بررسی عوامل جامعه‌شناختی، نگرشی و اجتماعی بر توجه و رفتار طرفدار محیط زیست پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که میان این عوامل مذکور با رفتار طرفدار محیط زیست رابطهٔ مثبتی وجود داشته است.

-داریانتو و سانگ در سال ۲۰۲۰ در پژوهشی با عنوان «فراتحلیل رابطهٔ بین دلبستگی به مکان و رفتار طرفدار محیط زیست در کشور کرهٔ جنوبی» که حجم نمونه در آن ۳۸ نفر بوده است و از روش تحقیق کیفی و مطالعهٔ فراتحلیل استفاده شده است، به بررسی رابطهٔ میان دلبستگی به مکان با رفتار طرفدار محیط زیست پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که دلبستگی به یک مکان، حس تعلق را تقویت می‌کند و مشارکت در فعالیت‌های مدنی از جمله رفتار طرفدار محیط زیست را ترویج می‌دهد.

-فو و همکاران در سال ۲۰۱۸ در پژوهشی با عنوان «آگاهی و رفتار زیست‌محیطانه بر محیط دانشگاه (مورد مطالعه کشور چین)» که افراد مورد مطالعه ۲۴۳ نفر بوده است و از روش مصاحبهٔ مستقیم و پیمایشی در آن استفاده شده است، به بررسی رابطهٔ آگاهی و عوامل فرهنگی و اجتماعی با رفتار زیست محیط، پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که پیشبرد یک فضای فرهنگی طرفدار محیط زیست و یک سیاست پایدار ممکن است به‌طور قابل توجهی رفتارهای طرفدار محیط زیست را در پردیس‌های دانشگاهی تقویت نماید.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

-بالوندی و همکاران در سال ۲۰۱۹ در پژوهشی با عنوان «رابطهٔ بین ملاحظات زیست‌محیطی مردم و رفتار طرفدار محیط زیست در کشور لیتوانی» که حجم نمونهٔ آن ۳۳۴ نفر است و از روش تحقیق پیمایشی-پرسشنامه در آن بهره برده شده است، به بررسی رابطهٔ بین ملاحظات زیست محیطی با رفتار طرفدار محیط زیست پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که ملاحظات زیست‌محیطی مردم به‌طور مثبت با بازیافت و فعالیت‌های زیست‌محیطی مرتبط است.

-برنارد در سال ۲۰۱۶ در کاری پژوهشی با عنوان «رفتارهای زیست‌محیطی در کشور هندوستان» که افراد مورد مطالعه در آن ۱۹۳۳ نفر بوده است و از روش تحقیق پیمایشی و کمی بهره جسته است، به بررسی معیارهایی چون رابطهٔ آموزشی مداوم، بهبود نگرش، احساس تعلق و ارتقای اخلاق اجتماعی با رفتارهای معطوف به حفظ محیط زیست پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که میان این معیارها و رفتارهای زیست محیطی، رابطهٔ معناداری وجود دارد و سبب حفظ محیط زیست نیز می‌گردد.

-آکرام در سال ۲۰۱۶ در تحقیقی با عنوان «تلاش جمعی و روحیهٔ مشارکتی در سلامت و حفظ محیط زیست در کشور هندوستان» که حجم نمونه در آن ۲۱۰۰ نفر بوده است و از روش پیمایشی و کمی در آن بهره گرفته شده است، به بررسی عواملی چون تلاش جمعی و روحیهٔ مشارکتی با حفظ محیط زیست پرداخته‌اند. نتیجهٔ تحقیق نشان می‌دهد که عضو شدن هرچه بیشتر روستاییان در نهادها و تشکل‌های مردمی مانند تعاونی‌ها، تلاش و روحیهٔ مشارکتی سبب حفظ محیط زیست می‌گردند.

-الکساندر در سال ۲۰۱۵ در پژوهشی با عنوان «توسعهٔ پایدار و محیط زیست در مناطق روستایی کشور پاکستان» که نمونهٔ مورد مطالعه در آن ۵۵۰ نفر بوده است و از روش کیفی در آن بهره گرفته شده است، به بررسی معیارهایی چون مشارکت اجتماعی، سبک زندگی، افزایش ارتباطات اجتماعی و میزان کیفیت زندگی با بهبود رفتارهای محیط زیست پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که هرچه مشارکت اجتماعی و سطح زندگی روستاییان در این مناطق بالاتر باشد، به مراتب رفتارهای معطوف به حفظ محیط زیست هم بهتر می‌شود

در مجموع در این تحقیقات، متغیرهای مختلفی که بر رفتارهای محیط زیستی اثرگذار هستند، بررسی شده است و در اکثر موارد، ارتباط معناداری بین متغیرها و محیط‌زیست و یا رفتارهای و نگرش‌های محیط زیستی به دست آمده است. تفاوت این پژوهش در نوع جامعهٔ آماری و بررسی آن در شهرهای ساحلی و مناطق پر رفت و آمد بوده است. همچنین در تحقیقات قبلی، اثر همزمان سه متغیر سرمایهٔ فرهنگی، آگاهی محیط زیستی و خصوصاً مشارکت شهری، مورد بررسی قرار نگرفته است.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

مبانی نظری پژوهش

نگرش افراد نسبت به محیط زیست شهری در سال‌های اخیر دچار تغییر و دگرگونی شده است. جامعه‌شناسی محیط‌زیست، عمدتاً به بررسی علمی رابطهٔ جامعهٔ مدرن با بحران‌ها و مسائل محیط‌زیست می‌پردازد و در این میان، بیشتر بر ابعاد اجتماعی پیرامون محیط‌های طبیعی و بشرساخته متمرکز است (نواح و فروتن‌کیا، ۱۳۹٦: ۸۱). آنتونی‌گیدنز دربارهٔ موضوعات محیط زیستی به پرداختن نظریهٔ اجتماعی به محیط‌های شهری و ساختگی تأکید دارد. شهرنشینی پیامدهایی در مورد چگونگی تشکیل محیط طبیعی، درک از آن و عمل در برابر آن دارد. مفهوم سرمایهٔ فرهنگی از نظر بوردیو[4]، به مجموعه‌ای از توانمندی‌ها، عادات و طبع‌های فرهنگی شامل دانش، زبان، سلیقه یا ذوق و سبک زندگی، دلالت می‌کند. این سرمایهٔ فرهنگی، دارای سه بعد تجسم‌یافته، عینیت‌یافته و نهادینه شده است. با افزایش ابعاد سرمایهٔ فرهنگی در زمینهٔ‌محیط زیست، آگاهی‌های افراد نیز در این راستا افزایش یافته است و در نتیجه، نگرشی زیست‌محور در رفتارهای آنها نسبت به محیط زیست، پیرامونشان پدیدار می‌شود (صالحی و امام‌قلی، ۱۳۹۱: ۹۸). بنابراین سرمایهٔ فرهنگی بر روی رفتارها و نگرش‌ها و کنش‌های محیط زیستی اثرگذار هستند.

محرم‌نژاد و تهرانی (۱۳۸۹) انواع نگرش به محیط‌زیست در نظریهٔ اجتماعی را به چهار دسته نگرش به محیط زیست طبیعی، نگرش به محیط‌زیست به‌عنوان روستا یا باغ، نگرش به محیط‌زیست شهری و نگرش به محیط‌زیست جهانی تقسیم می‌کنند. یکی از رهیافت‌های موجود در زمینهٔ محیط زیستی، بوم‌شناسی اجتماعی است. بوم‌شناسی اجتماعی بر این باور است که تمام مشکلات محیط زیستی، از مشکلات اجتماعی ناشی می‌شوند و بدون عزم جدی برای حل آن‌ها، مشکلات بوم-شناختی نیز نمی‌توانند به روشنی درک شده و برطرف شوند (سلیمان‌پور و دیگران، ۱۳۹٦: ٤٨). بوم‌شناسی اجتماعی[5] دیدگاهی است که برطبق آن، مشکلات محیط زیستی ناشی از مسائل اساسی اجتماعی است و باید آن‌ها را در متن جامعه، درک و رفع کرد. رابرت ازار پارک[6] در اثرش با نام «شهر» می‌گوید: «محیط‌شناسی اجتماعی از آن‌رو به مطالعهٔ روابط موجودات انسانی در چارچوب فضا و زمان می‌پردازد که این روابط از نیروهای گزیننده، توزیع‌کننده و انطباق‌بخش محیط طبیعی، تأثیر می‌پذیرند» (کوزر[7]، ۱۳۹۳: ۱۲۸).

در الگوی رفتار محیط‌گرایانهٔ کالموس و اجی‌من[8]، دانش، ارزش‌ها و نگرش‌های محیط زیستی،

4 Bourdieu
5 . Social ecology
6 Robert E. Park
7 . Coser
8 . Kollmuss, A. & Agyeman

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

همراه با پیوند عاطفی به‌منزلهٔ ترکیبی پیچیده با نام آگاهی زیست‌محیطی در نظر گرفته شد. عوامل بیرونی و درونی، رابطهٔ مستقیم با رفتارهای محیط‌زیستی دارند. رفتار انسان نسبت به محیط‌زیست از عوامل بیرونی و عوامل درونی تأثیر می‌گیرد. برخی عوامل بر گروه‌های اجتماعی وسیع تأثیر می‌گذارند؛ در حالی که برخی دیگر تنها بر گروهی از افراد تأثیر دارند (کالموس و اجی‌من، ۲۰۰۲: ۲۳۹). برخورد دوستانه با محیط زیست، زمانی راحت‌تر است که شرایط از رفتار حمایتی، حمایت می‌کنند (کراجهانسل[9]، ۲۰۱۰: ۲۵۷). پارادایم نوین محیط زیستی، اهمیت محیط طبیعی در جهت زندگی بشری را منعکس می‌کند و نوع بشر را فقط به‌عنوان جزئی از یک اکوسیستم بزرگتر معرفی می‌کند و معتقد است که امورات انسانی تحت تأثیر طبیعت و همین‌طور جامعه قرار می‌گیرد، به همین ترتیب، محیط بیوفیزیکی، محیط مادی برای کنش انسانی ایجاد می‌کند (نصرتی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۹: ٤٠). مفهوم پارادایم نوین محیط زیستی می‌تواند به فهم ما از آنچه که به عنوان نگرش محیط زیستی مطرح شده است، کمک کند. بنابراین این دیدگاه می‌تواند ابزاری مناسب جهت سنجش نگرش محیط زیستی در رابطه با رفتارهای محیط زیستی باشد.

به اعتقاد الریش بَک[10]، مخاطرات ایجاد شده محیط زیستی نه تنها ملی است، بلکه باید در سطح جهانی به آن توجه کرد. در چنین وضعی او به نقش مهم رسانه‌های جمعی برای نمایاندن ریسک‌ها و پیامدهای مخاطره‌آمیز آن‌ها تاکید می‌کند، همچنین معتقد است، برای مقابله با ریسک‌ها و مخاطرات باید بین فعالان عرصهٔ محیط زیست از پایین‌ترین سطوح سیاست‌گذاری تا بالاترین سطوح آن ارتباط برقرار باشد (آقایاری هیر و همکاران، ۱۳۹۵: ۸). به گفته الریش بک، جامعهٔ مخاطره‌آمیز، به معنای عصری است که در آن، جوانب سیاه و تیره و تار پیشرفت، به نحو فزاینده، مباحثات اجتماعی را زیر سیطرهٔ خود می‌گیرند. آنچه که نه کسی می‌دید و نه کسی می‌خواست، یعنی به خطر افتادن بشر به دست خودش و ویران کردن طبیعت، به موتور محرک تاریخ بدل می‌شود (نصرتی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۹: ۳٦).

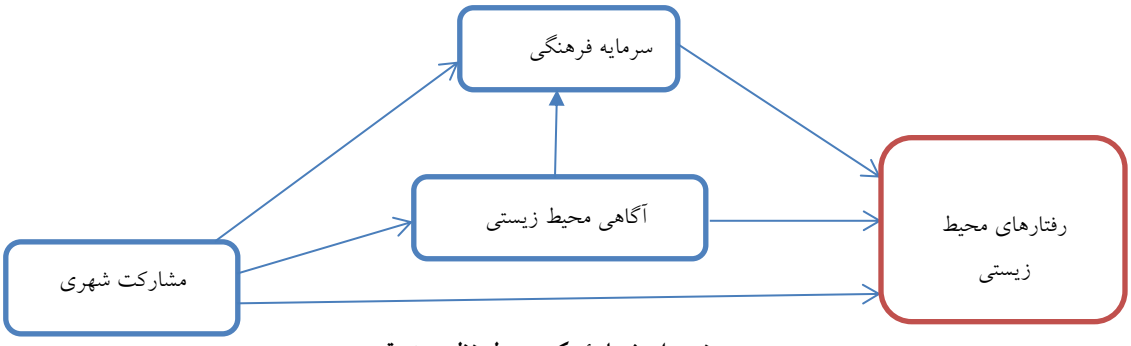
یورگن هابرماس[11]، معتقد است تنها رابطهٔ ما با محیط زیست طبیعی، رابطهٔ ابزاری است که منافع تولیدی، حساب‌گرانه و فنی دربارهٔ اینکه چگونه می‌توانیم بهتر از آن بهره‌کشی کنیم، بر آن حاکم است (محرم‌نژاد و تهرانی، ۱۳۸۹: ٦). به اعتقاد هابرماس، اگرچه شکل‌گیری بنیان‌های نظام اجتماعی بر پایهٔ جهان زیست است، اما این نظام به تدریج از جهان حیاتی فاصله گرفت و خود را بر جهان زیست مسلط کرد. به همین دلیل جهان زیست، منطق درونی حیات خود را از دست داد

9 Krajhanzl
10 Ulrich Beck
11 Jurgen Hubermas

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

و اصولی از بیرون به آن دیکته شد. این نقطهٔ شروع خطر و تهدید جهان زیست است. برای مقابله با این وضعیت، جنبش‌های محیط زیستی در قالب فعالیت جامعهٔ مدنی برای مقابله با نفوذ و سلطهٔ جهان نظام بر جهان زیست برپا شده‌اند.

[۱۲]کاکرهام، رفتارهای پر خطر را بازتاب موقعیت طبقاتی در ساختار اجتماعی در نظر می‌گیرد. به نظر او، سبک زندگی با نگرش و رفتارمحیط زیستی فرد ارتباط نزدیکی دارد. افرادی که از تحصیلات بالاتری برخوردارند و بهتر آموزش دیده‌اند، از سبک زندگی مثبت (سالم) بهره‌مند می‌باشند، رفتارهای محیط‌زیستی مسؤولانه‌ای نسبت به محیط‌زیست دارند، یعنی میزان استفاده از انرژی آن‌ها در سطح مطلوبی است، از وسایل استاندارد با محیط زیست استفاده می‌کنند و رفتار زیست‌محیطی حامی‌گرایانه‌ای نسبت به محیط زیست خود دارند؛ ولی افرادی که سطح تحصیلات پایینی برخوردارند و به‌گونه‌ای مناسب آموزش ندیده‌اند، سبک زندگی منفی دارند، بالعکس از رفتارهای زیست محیطی مسؤولانه‌ای برخوردار نیستند. با توجه به نظریات ارائه شده می‌توان به ارائهٔ فرضیات تحقیق پرداخت و در واقع آن‌ها را به‌عنوان چارچوب نظری تحقیق انتخاب نمود. به عبارت دیگر، اثر سه عامل سرمایهٔ فرهنگی، مشارکت شهری و آگاهی محیط زیستی را بر رفتارهای محیط زیستی مورد ارزیابی قرار داد. مشارکت شهری بر سرمایهٔ فرهنگی و آگاهی محیط زیست اثرگذار است و همچنین آگاهی‌ها بر سرمایهٔ فرهنگی اثرگذار است.

نمودار شمارهٔ یک- مدل نظری تحقیق

فرضیه‌های تحقیق

۱: بین سرمایهٔ فرهنگی و رفتار محیط زیستی، رابطهٔ معناداری وجود دارد.

۲: بین مشارکت شهری و رفتار محیط زیستی، رابطهٔ معناداری وجود دارد.

[12] Cockerham

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

۳: بین آگاهی زیست‌محیطی و رفتار محیط زیستی، رابطهٔ معناداری وجود دارد.

روش تحقیق

پژوهش از نظر روش گردآوری داده‌ها، توصیفی از نوع زمینه‌یابی و از نظر هدف، کاربردی می باشد. روش انجام تحقیق نیز به‌صورت پیمایشی بوده است که از این جهت قابلیت تعمیم نتایج وجود دارد. روش تحقیق، بر اساس ماهیت و روش انجام کار و از لحاظ روابط بین متغیرهای مستقل و وابسته، از نوع تحقیقات همبستگی است. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامهٔ استاندارد است. جامعهٔ آماری شامل مجموعهٔ گردشگران در شهرهای ساحلی استان مازندران می‌باشند. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران، ٤٠٠ نفر است.

جدول شمارهٔ یک- ضریب پایایی متغیرها

متغیرها	ضریب آلفای کرونباخ	نتیجه
رفتارهای محیط زیستی	۰/۸۵۱	پایا
سرمایهٔ فرهنگی	۰/۸۵۵	پایا
مشارکت شهری	۰/۸۲۱	پایا
آگاهی محیط زیستی	۰/۸٤۱	پایا

روش نمونه‌گیری، خوشه‌ای چندمرحله‌ای است. در این روش، ابتدا یک چهارچوب کامل از شهرهای استان تهیه گردید که شامل ۵۷ شهر می‌باشد. سپس شهرهای ساحلی استان از شرق تا منتهی‌الیه غرب استان مشخص شدند. در مرحلهٔ بعدی همهٔ شهرهای ساحلی شماره‌گذاری گردید و از بین آنها پنج شهر ساحلی بابلسر، محمودآباد، نور، نوشهر و رامسر، به‌صورت تصادفی انتخاب شدند. در مرحلهٔ بعدی، برخی مناطق تفریحی از این شهرستان‌ها به‌طور تصادفی انتخاب گردید که شامل پارکینگ‌های یک تا نه بابلسر، ساحل و پارک تفریحی طاهباز محمودآباد، منطقهٔ پلاژ حسینی نوشهر، منطقهٔ گردشگری جواهرده رامسر و پارک جنگلی نور و نیز مسافران مستقر در کنار ساحل می‌باشند. تعداد کل گردشگران که وارد این مناطق گردشگری شدند، بر اساس آمار ادارهٔ گردشگری بیش از چهار میلیون نفر بوده است که بر اساس فرمول نمونه‌گیری کوکران، حجم نمونه برآورد گردید و پرسشنامهٔ مربوطه جهت تکمیل، در اختیار آنها قرار داده شد. مدت اجرای تکمیل پرسشنامه حدوداً ۲۰ روز به‌طول انجامید.

از ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون و تحلیل مسیر برای آزمون روابط متغیرها در سطح سنجش فاصله‌ای استفاده شد. همچنین از اعتبار صوری استفاده شده است و ابزار اندازه‌گیری از

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

پایایی لازم برخوردار است و مقدار آلفای رفتارهای محیط زیستی ۰/۸۵۱ است. در سایر متغیرها نیز، مقادیر ضریب آلفای کرونباخ بیشتر از مقدار ۰/۷۰ بوده است. مثلاً در متغیرهای سرمایهٔ فرهنگی ۰/۸۵۵، مشارکت شهری ۰/۸۲۱ و آگاهی محیط زیستی ۰/۸٤۱ است.

رفتار محیط زیستی، رفتاری است که فرد در برخورد با محیط زیست از خود بروز می‌دهد (نواح و فروتن‌کیا و پورترکارونی، ۱۳۹۰: ۹۷-۷۷). رفتارهای محیط زیستی، مجموعه‌ای از کنش‌های افراد جامعه نسبت به محیط زیست است که در یک طیف وسیع از احساسات، تمایلات و آمادگی-های خاص برای رفتار نسبت به محیط زیست را شامل می‌شود (عقیلی و همکاران، ۱۳۸۸ :۲۳٦-۲۵۰). برای سنجش و اندازه‌گیری رفتارهای محیط‌زیستی از چهار بعد رفتار محیط زیستی عام، رفتار در حوزهٔ آلودگی هوا و مصرف بهینه و بازیافت استفاده شده است. از نظر بوردیو، سرمایهٔ فرهنگی شامل کاربرد زبان، منش‌ها، جهت‌گیری‌ها و تمایلات است و دارای وجوه پیچیده و ظریفی در نحوهٔ رابطهٔ فرد با فرهنگ و زبان است (جنکینز، ۱۷۸:۱۳۸۵). بوردیو، سرمایهٔ فرهنگی را مجموعه‌ای از روابط، معلومات، اطلاعات و امتیازات می‌داند که فرد برای حفظ کردن یا به‌دست آوردن یک موقعیت اجتماعی از آن استفاده می‌کند (صالحی امیری، ۱۳۸٦: ٦٤). در عملی کردن سرمایهٔ فرهنگی، از تقسیم‌بندی بوردیو (سرمایهٔ فرهنگی تجسم‌یافته، عینیت‌یافته و نهادینه شده) استفاده شده است (بوردیو، ۱۳۹۷).

جدول شمارهٔ دو- ابعاد و شاخص‌های متغیرهای مستقل و وابسته

متغیر	ابعاد
رفتار محیط زیستی	رفتار محیط زیستی عام، رفتار در حوزهٔ آلودگی هوا، مصرف بهینه و بازیافت
سرمایهٔ فرهنگی	سرمایهٔ فرهنگی تجسم‌یافته، عینیت‌یافته و نهادینه شده
مشارکت شهری	میزان آگاهی به مشارکت، تمایل به مشارکت و میزان مشارکت شهری
آگاهی محیط زیستی	آگاهی عام، حوزهٔ آلودگی هوا، مصرف بهینه و بازیافت

مشارکت شهری، مشارکت شهروندان در ایجاد، اصلاح و ادارهٔ محله و محیط مسکونی را در بر می‌گیرد (مرادی، ۱۳۹۳: ۱۵۸) و مشارکت آن دسته از فعالیت‌های مشارکتی شهروندان را شامل می‌شود که در سطح محلی انجام گرفته است و جلوه‌ها یا آثار کالبدی دارد (سعیدی رضوانی، ۱۳۸٤: ٥٦). برای سنجش مشارکت شهری از سه بعد میزان آگاهی به مشارکت، تمایل به مشارکت و میزان مشارکت شهری استفاده گردید. آگاهی محیط زیستی، از لحاظ مفهومی، به معنای میزان اطلاعات فرد در مورد مسائل محیط زیستی و عوامل مؤثر در گسترش آن و شناخت از چگونگی رفتار، جهت بهبود این معضلات است. آگاهی محیط زیستی، توانایی فرد در درک و ارزیابی اثر جامعه بر

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

اکوسیستم بوده است و این آگاهی در قالب درک مسائل محیط زیستی و منشأ و پیامدهای آنها آشکار می‌شود (خواجه شاهکویی و همکاران، ۱۳۹۳: ۷۶-۷۳). برای سنجش و اندازه‌گیری آگاهی-های محیط زیستی، از چهار بعد آگاهی محیط زیستی عام، آگاهی در حوزهٔ آلودگی هوا، مصرف بهینه و بازیافت استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

مطابق با یافته‌ها تعداد ۱۴۲ نفر از افراد مورد بررسی، معادل ۳۵/۵ درصد در سن بیشتر از ۴۰ تا ۴۹ سال بوده‌اند و دارای بیشترین فراوانی بوده است. همچنین تعداد ۲۸ نفر معادل ۷ درصد از افراد در سن ۲۹-۲۰ سال قرار داشته‌اند و دارای کمترین فراوانی می‌باشند. همچنین حدود ۱۵/۳ درصد در سنین ۳۹-۳۰ سالگی، حدود ۳۱ درصد در سنین بالای ۶۰ سالگی و ۱۱/۳ درصد در سنین ۵۰-۵۹ سالگی قرار دارند. نتایج وضعیت تأهل نشان می‌دهد که بیشترین فراوانی ۳۵۲ نفر از پاسخگویان، یعنی معادل ۸۸ درصد را افرادی تشکیل داده‌اند که متأهل بوده‌اند و ۱۲ درصد از پاسخگویان مجرد هستند. نتایج نشان داد که حدود ۳۹/۵ درصد افراد، تحصیلات‌شان لیسانس بوده است و دارای بیشترین فراوانی بوده‌اند. حدود ۳ درصد، دارای تحصیلات دکترا بوده‌اند. حدود ۲۳ درصد نیز از تحصیلات فوق لیسانس برخوردارند. تعداد ۳۱۳ نفر، معادل ۷۸/۲ درصد مرد و دارای بیشترین فراوانی بوده‌اند. همچنین تعداد ۸۷ نفر، معادل ۲۱/۸ درصد زن و دارای کمترین فراوانی می‌باشند.

میانگین الگوهای رفتار محیط زیستی در بین افراد، بالا بوده و میانگین آن از عدد ۵، برابر با ۴/۰۵ است. افراد بر اساس طیف لیکرت پنج گزینه‌ای از خیلی کم تا خیلی زیاد به آن پاسخ داده‌اند. در مجموع، حدود ۱۰/۳ درصد، میزان رفتار محیط زیستی‌شان را در حد پایین می‌دانند. حدود ۷/ ۹ درصد، در حد متوسط و حدود ۸۰ درصد نیز میزان رفتار محیط زیستی‌شان را در حد بالا می‌دانند. همان‌طور که جدول زیر نشان می‌دهد با توجه به شاخص به دست آمده و همچنین ابعاد پنج‌گانهٔ شاخص، می‌توان گفت پاسخگویان مورد مطالعه، دارای رفتار محیط زیستی متوسط روبه بالایی هستند.

جدول شمارهٔ سه- توزیع پاسخگویان بر حسب رفتار محیط زیستی

شاخص	پایین		متوسط		بالا		میانگین از ۵	انحراف معیار
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد		
رفتار محیط زیستی	۳۲	۸	۷۸	۱۹/۵	۲۹۹	۷۲/۵	۴/۰۵	۱/۰۲

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

رفتار محیط زیستی عام	٤١	١٠/٣	٣٩	٩/٧	٣٢٠	٨٠	٣/٩٩	١/٠٥
رفتار محیط زیستی در حوزهٔ آلودگی هوا	٢٠	٥	٧٧	١٩/٣	٣٠٣	٧٥/٧	٣/٨٦	٠/٩١
رفتار محیط زیستی در حوزهٔ مصرف بهینه	٢٤	٦	٢٠	٥	٣٥٦	٨٩	٤/٣٥	٠/٩٦
رفتار محیط زیستی در حوزهٔ بازیافت	٢٠	٥	٥٩	١٤/٨	٣٢١	٧٩/٢	٤/٠٥	٠/٩٧

در جدول ٤، توزیع پاسخگویان بر حسب میزان متغیرهای سرمایهٔ فرهنگی، آگاهی محیط زیستی و مشاکت شهری بررسی می‌شود. حدود ۹ درصد، میزان آگاهی‌های محیط زیستی در حوزهٔ مسائل مرتبط با این امر، در حد پایین است. حدود ۲۹/۲ درصد در حد متوسط و حدود ۱۵/۵ درصد نیز میزان آگاهی محیط‌زیستی‌شان در حد بالا است. میانگین آگاهی محیط زیستی بالا و میانگین آن از عدد ۵ برابر با ۳/۸۵ است. میانگین مشارکت شهری برابر با ۳/٦۲ است. میانگین سرمایهٔ فرهنگی در بین افراد نسبتاً بالا بوده و میانگین آن ۳/۹۵ است.

جدول شمارهٔ چهار- توزیع پاسخگویان بر حسب متغیرهای مستقل

متغیرهای مستقل	پایین		متوسط		بالا		میانگین از ۵	انحراف معیار
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد		
آگاهی محیط زیستی	٤١	١٠/٣	٥٨	١٤/٥	٣٠١	٧٥/٢	٣/٨٥	١/١٦
سرمایهٔ فرهنگی	٤١	١٠/٣	٧٩	١٩/٧	٢٨٠	٧٠	٣/٩٥	١/١٢
مشارکت شهری	٥٨	١٤/٥	١١٩	٢٩/٨	٢٢٣	٥٥/٧	٣/٦٢	١/١١

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

از آزمون کولموگوروف-اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن توزیع متغیرها استفاده شد. در متغیر وابسته رفتارهای محیط زیستی، مقدار آزمون برابر با ۰/۹۹۸ و سطح معناداری آن ۰/۳۰۲ است. در آزمون کولموگروف اسمیرنوف، سطح معنی‌داری برای متغیرهای آگاهی محیط زیستی، میزان مشارکت شهری و میزان سرمایهٔ فرهنگی بیشتر از ۰/۰۵ بوده است. بنابراین نرمال بودن آن‌ها از لحاظ این آزمون تایید می‌شود.

جدول شمارهٔ پنج- نتایج حاصل از آزمون کولموگوروف- اسمیرنوف متغیرها

متغیر	مقدار آماره	سطح معناداری
رفتارهای محیط زیستی	۰/۹۹۸	۰/۳۰۲
سرمایهٔ فرهنگی	۰/۸۸۹	۰/٤٤۲
میزان مشارکت شهری	۰/۹۸۳	۰/۲۸۹
آگاهی محیط زیستی	۱/۱۲٤	۰/۰۸۷

در آمار استنباطی، به بررسی رابطهٔ بین متغیرها پرداخته می‌شود. فرضیهٔ اول این است که بین سرمایهٔ فرهنگی و رفتارهای محیطزیستی، رابطهٔ معنادار وجود دارد. با توجه به سطح سنجش و آزمون نرمال بودن داده‌ها در متغیرهای سرمایهٔ فرهنگی و رفتارهای محیط زیستی، برای بررسی رابطهٔ متغیرها از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. یافته‌ها نشان داد که ضریب همبستگی پیرسون، بین میزان سرمایهٔ فرهنگی و رفتارهای زیست‌محیطی برابر با ۰/۵۷۵ و سطح معناداری آن صفر است. یعنی بین دو متغیر، همبستگی و رابطهٔ مثبت و مستقیم معناداری وجود دارد. به‌این‌صورت که هر چه میزان سرمایهٔ فرهنگی بیشتر شود، میزان رفتارهای محیط زیستی افزایش می‌یابد و برعکس هر چه سرمایهٔ فرهنگی کمتر شود، میزان رفتارهای محیط زیستی کاهش می‌یابد.

جدول شمارهٔ شش- ضریب همبستگی پیرسون بین میزان سرمایهٔ فرهنگی و رفتارهای محیط زیستی

متغیر وابسته	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معناداری	نتیجه
رفتار محیط زیستی	۰/۵۷۵	۰/۰۰۰	تأیید فرضیه
رفتار محیط زیستی عام	۰/۵۳۹	۰/۰۰۰	تأیید فرضیه
رفتار محیط زیستی در حوزه آلودگی هوا	۰/۵۸٦	۰/۰۰۰	تأیید فرضیه
رفتار محیط زیستی در حوزه مصرف بهینه	۰/۷٤۷	۰/۰۰۰	تأیید فرضیه
رفتار محیط زیستی در حوزه بازیافت	۰/۵۰۹	۰/۰۰۰	تأیید فرضیه

متغیر سرمایهٔ فرهنگی با ابعاد و مؤلفه‌های رفتارهای محیط زیستی نیز رابطهٔ مثبت و معناداری را نشان می‌دهد. در صورتی سرمایهٔ فرهنگی در جامعه بالا باشد، ابعاد رفتارهای محیط زیستی نیز رو به افزایش خواهد بود. مؤلفهٔ رفتار محیط زیستی در حوزهٔ مصرف بهینه با همبستگی ۰/۷٤۷ و

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

رفتار محیط زیستی در حوزهٔ بازیافت با همبستگی ۰/۵۰۹ به‌ترتیب بیشترین و کمترین همبستگی را با سرمایهٔ فرهنگی داشته‌اند.

جدول شمارهٔ هفت- ضریب همبستگی پیرسون بین میزان مشارکت شهری و رفتارهای زیست‌محیطی

متغیر وابسته	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معناداری	نتیجه
رفتار محیط زیستی	۰/۵٤۱	۰/۰۰۰	تأیید فرضیه
رفتار محیط زیستی عام	۰/٤۷۲	۰/۰۰۰	تأیید فرضیه
رفتار محیط زیستی در حوزهٔ آلودگی هوا	۰/٤۵۳	۰/۰۰۰	تأیید فرضیه
رفتار محیط زیستی در حوزهٔ مصرف بهینه	۰/٦۱۱	۰/۰۰۰	تأیید فرضیه
رفتار محیط زیستی در حوزهٔ بازیافت	۰/۵٤۲	۰/۰۰۰	تأیید فرضیه

در فرضیهٔ دوم، به بررسی رابطهٔ بین مشارکت شهری و رفتارهای محیط زیستی پرداخته شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که ضریب همبستگی پیرسون، بین میزان مشارکت شهری و رفتارهای محیط زیستی برابر با ۰/۵٤۱ و سطح معناداری آن صفر است. بین مشارکت شهری و رفتارهای محیط زیستی آنان رابطهٔ مثبت و مستقیم وجود دارد. به‌این صورت که هر چه میزان مشارکت شهری بیشتر شود، میزان رفتارهای محیط زیستی افزایش می‌یابد و برعکس هر چه میزان مشارکت شهری کمتر شود، میزان رفتارهای محیط زیستی کاهش می‌یابد. مشارکت شهری با ابعاد رفتارهای محیط زیستی، رابطهٔ مثبت و معناداری را نشان می‌دهد. به عبارت دیگر در صورتی‌که مشارکت شهری در جامعه بالا باشد، ابعاد رفتارهای محیط زیستی نیز رو به افزایش خواهد بود. مؤلفهٔ رفتار محیط زیستی در حوزهٔ مصرف بهینه با همبستگی ۰/٦۱۱ و مؤلفهٔ رفتار محیط زیستی در حوزهٔ آلودگی هوا با همبستگی ۰/٤۵۳ به ترتیب، بیشترین و کمترین همبستگی را با مشارکت شهری داشته‌اند.

جدول شمارهٔ هشت- ضریب همبستگی پیرسون بین میزان آگاهی محیط زیستی و رفتار محیط زیستی

متغیر وابسته	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معناداری	نتیجه
رفتار محیط زیستی	۰/۵٤٤	۰/۰۰۰	تأیید فرضیه
رفتار محیط زیستی عام	۰/٤۱۵	۰/۰۰۰	تأیید فرضیه
رفتار محیط زیستی در حوزهٔ آلودگی هوا	۰/۵۲۱	۰/۰۰۰	تأیید فرضیه
رفتار محیط زیستی در حوزهٔ مصرف بهینه	۰/۵۱۲	۰/۰۰۰	تأیید فرضیه
رفتار محیط زیستی در حوزهٔ بازیافت	۰/٤۳۷	۰/۰۰۰	تأیید فرضیه

در فرضیهٔ سوم، به‌دنبال بررسی رابطهٔ بین میزان آگاهی محیط زیستی و رفتار محیط زیستی هستیم. با توجه به سطح سنجش و آزمون نرمال بودن داده‌ها، برای بررسی رابطهٔ متغیرها از ضریب همبستگی پیرسون استفاده گردید. ضریب همبستگی پیرسون بین میزان آگاهی محیط زیستی و رفتار

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

محیط زیستی برابر با ۰/۵۴۴ و سطح معناداری آن صفر است. یعنی رابطهٔ مثبت و مستقیم وجود دارد. به‌این صورت که هر چه میزان آگاهی محیط زیستی بیشتر شود، میزان رفتار محیط زیستی در بین آنان افزایش می‌یابد و برعکس هر چه میزان آگاهی محیط زیستی کمتر شود، میزان رفتار محیط زیستی در بین آنان کاهش می‌یابد.

جدول شمارهٔ نه- مقادیر ضرایب رگرسیونی میزان رفتار محیط زیستی

متغیرها	b	Std.Error	Beta	T	Sig	Tolerance	VIF
مقدار ثابت	۳/۵۹	۱/۱۵۲		۸/۰۳۱	۰/۰۰۰		
آگاهی محیط زیستی	۰/۶۸۳	۰/۰۳۹	۰/۳۴۵	۱۱/۵۳	۰/۰۰۰	۰/۸۷۵	۱/۶۸۰
سرمایهٔ فرهنگی	۰/۶۹۹	۰/۱۱۴	۰/۲۹۹	۹/۱۲۷	۰/۰۰۰	۰/۹۲۰	۱/۴۴۱
مشارکت شهری	۰/۴۷۰	۰/۱۰۸	۰/۲۶۵	۶/۵۵	۰/۰۰۰	۰/۷۷۱	۱/۴۳۳
R	R^2	Std. Error		Durbin-Watson		F	Sig
۰/۵۹۷	۰/۳۵۶	۹/۱۱		۱/۹۳		۹/۱۶۶	۰/۰۰۰

برای بررسی و آزمون فرضیات تحقیق علاوه بر ضرایب همبستگی از تحلیل رگرسیون چندمتغیره به شیوهٔ همزمان یا توأم (اینتر) استفاده شد. پیش‌فرض‌های مهم تحلیل رگرسیون مانند عدم وجود رابطهٔ هم خطی بالا بین متغیرهای مستقل و مستقل بودن خطاها از یکدیگر با استفاده از شاخص‌های میزان تولرانس، درجهٔ اغماض و آزمون دوربین- واتسون[13] مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌ها نشان داد که می‌توان از تحلیل رگرسیون چندمتغیره، برای بررسی رابطهٔ بین متغیرهای مستقل و رفتار محیط زیستی استفاده نمود. مقدار ضریب همبستگی چندگانه برابر با ۰/۵۹۷ است که نشان‌دهندهٔ ضریب همبستگی بالایی است. ضریب تعیین برابر ۰/۳۵۶ است که نشان می‌دهد مجموعه متغیرهای مستقل، ۳۵/۶ درصد از واریانس و تغییرات متغیر وابستهٔ رفتار محیط زیستی را تبیین می‌کنند. مقادیر ضرایب رگرسیونی نشان می‌دهد که بالاترین مقدار بتا متعلق به آگاهی محیط زیستی است و کمترین آن به مشارکت شهری تعلق دارد. متغیرها در سطح بیش از ۹۹ درصد معنادار است. به ازای هر واحد تغییر در میزان آگاهی محیط زیستی، حدود ۰/۳۷۲ واحد در میزان رفتار محیط زیستی تغییر به وجود می‌آید.

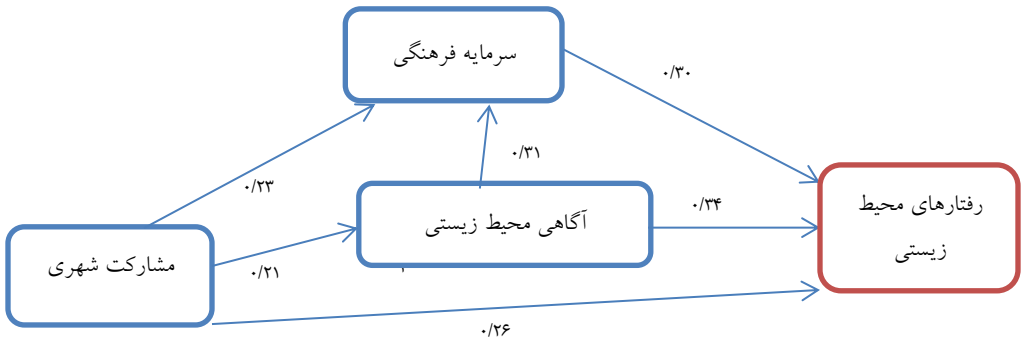
[13] John B. Watson

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

جدول شمارهٔ ده- تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته

متغیرهای مستقل	انواع تأثیرات		
	مستقیم	غیرمستقیم	کل
آگاهی محیط زیستی	۰/۳٤	۰/۰۹	۰/٤۳
سرمایهٔ فرهنگی	۰/۳۰		۰/۳۰
مشارکت شهری	۰/۲٦	۰/۱٦	۰/٤۲

جهت بررسی میزان و مسیر تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل تحقیق بر متغیر وابسته، از تحلیل مسیر استفاده شد. بالاترین تأثیر مستقیم که همان ضریب بتای تحلیل رگرسیون می‌باشد را به ترتیب متغیرهای آگاهی محیط زیستی و سرمایهٔ فرهنگی و بالاترین تأثیر غیرمستقیم را مشارکت شهری و بالاترین تأثیر کل را نیز به ترتیب متغیرهای آگاهی محیط زیستی و مشارکت شهری بر رفتار زیست محیطی داشتند.

نمودار شمارهٔ دو- مدل تحلیل مسیر

بحث و نتیجه‌گیری

رفتارهای محیط زیستی درست، یکی از عوامل اصلی و تأثیرگذار بر روند زندگی امروزی بشر است و به نقلی دیگر، یک نوع سرمایهٔ فرهنگی نیز محسوب می گردد. هرچه افراد در جوامع خود با محیط پیرامون‌شان به درستی و طبق ضوابط و مقررات رفتار نمایند، شرایط مساعدتری جهت زندگی سالم و بدون دغدغه‌های محیط زیستی برای آنها فراهم می‌گردد. از آنجایی که سواحل دریا از مهم‌ترین و با ارزش‌ترین مواهب طبیعی محسوب می‌شوند و عامل مؤثری در جذب گردشگر می‌باشد، به همین مراتب رفتارهای محیط زیستی که از گردشگران و کنشگران محیط زیست در این نواحی سر می‌زند باید در قالب مشارکت اجتماعی صورت پذیرد تا شرایط طبیعی این مناطق به‌صورت مطلوب حفظ گردد. همچنین میزان رفتارهای محیط زیستی افراد به شیوه‌های آموزشی

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

آن جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کنند وابسته است. به عبارتی دیگر می‌توان گفت، که هرچه سطح آموزشی و فرهنگ سازی در راستای رفتار صحیح و استفاده بهینه از محیط زیست بالاتر باشد، آن جامعه از شرایط مساعدتری در این زمینه برخوردار است. هرچه مشارکت اجتماعی جهت حفظ محیط زیست، بیشتر و بهتر باشد به مراتب طبیعت و زیست بوم، شرایط بهتری دارد و همان‌طور که در متن این مقاله ذکر شده است، آگاهی‌های محیط زیستی و مشارکت شهری، یک نوع سرمایه فرهنگی محسوب می‌گردند و رفتارهای محیط زیستی افراد نشأت گرفته از این عوامل می‌باشند. رفتارهای محیط‌زیستی، ضمن اینکه بر بیشتر مسائل و تهدیدهای محیط زیستی تأثیر می‌گذارند، خود نیز از عواملی تأثیر می‌پذیرند. عوامل متعددی در شکل‌گیری رفتارهای محیط زیستی تأثیرگذار هستند. در این پژوهش، در واقع سعی شد با سنجش رفتارهای محیط زیستی عوامل تأثیرگذار بر این رفتارها شناخته شود.

یافته‌ها نشان می‌دهد که رابطهٔ مثبت و معناداری بین آگاهی محیط زیستی و رفتار محیط زیستی گردشگران وجود دارد. آگاهی محیط زیستی در واقع به معنای میزان اطلاعات فرد در مورد مسائل محیط زیستی است که به‌عنوان یکی از متغیرهای مهم پیش‌بینی‌کنندهٔ رفتارهای محیط زیستی در تحقیقات مختلف معرفی شده است و پژوهشگران مختلفی به تأثیر مثبت آگاهی محیط زیستی در رفتار مسؤولانه محیط زیستی اشاره کرده‌اند. نصرتی نژاد و همکاران (۱۳۹۹)، غلامی و همکاران (۱۳۹۹)، رضایی‌مقدم و شهرکی (۱۴۰۱)، نبوی و مختاری‌هشی (۱۳۹۷)، اسفندیارپور و همکاران (۱۳۹۹)، احمدیان و حقیقتیان (۱۳۹۵)، ادهمی و اکبرزاده (۱۳۹۰) نیز به همین نتایج دست یافته‌اند. سجاسی قیداری و فعال جلالی (۱۳۹۷) نشان دادند که بین رفتار و آگاهی‌های محیط زیستی در جوامع روستایی که همواره با محیط پیرامون خود ارتباطی تنگاتنگ دارند، همبستگی لازم وجود دارد. نتایج تحقیق صالحی و دیگران (۱۳۹۲) نشان می‌دهد که بین آگاهی و رفتار محیط زیستی رابطه‌ای ضعیف وجود دارد. مرزبان و دیگران (۱۳۹۸) نشان دادند که بین آگاهی و رفتار محیط زیستی، ارتباط آماری معنی‌داری وجود داشت به‌طوری‌که میزان آگاهی و رفتار محیط زیستی زنان بالاتر بود. علیرغم وجود آگاهی و نگرش نسبتاً مناسب نسبت به محیط زیست، اکثریت افراد به لحاظ رفتار محیط زیستی، عملکرد ضعیفی داشته‌اند. بنابراین برخورداری از آگاهی محیط زیستی نمی‌تواند تضمینی برای انجام رفتار محیط زیستی باشد، بلکه در این میان، نیاز به شرایط و ساختار اجتماعی ترغیب‌کننده و تسهیل‌کننده می‌باشد. بنابراین رفتار حامی محیط زیست، یکی از عوامل مؤثر حفظ محیط زیست است که به میزان زیادی به آگاهی محیط زیستی شهروندان بستگی دارد.

از دیگر یافته ها این است که بین سرمایهٔ فرهنگی و رفتار محیط زیستی رابطهٔ معناداری وجود دارد. بالا بودن هر یک از ابعاد سرمایهٔ فرهنگی، نقش بارزی در بهبود بخشیدن رفتارهای محیط

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

زیستی دارد. هر چه سرمایهٔ فرهنگی بیشتر شود، میزان رفتار محیط زیستی افزایش می‌یابد و برعکس هر چه میزان سرمایهٔ فرهنگی کمتر شود، میزان رفتار محیط زیستی در بین آنان کاهش می‌یابد. نتایج به دست آمده با یافته‌های غلامی و همکاران (۱۳۹۹)، نبوی و مختاری هشی (۱۳۹۷)، احمدیان و حقیقتیان (۱۳۹۵)، صالحی و امامقلی (۱۳۹۱)، حاجی‌زاده میمندی و همکاران (۱۳۹٦) و نوروزیان (۱۳۹٦) هماهنگ و همسو است.

با توجه به بررسی‌های صورت گرفته در پژوهش حاضر به این نتیجه می‌رسیم که سرمایهٔ فرهنگی که عناصر مختلفی را شامل می‌گردد. در رفتار محیط زیستی گردشگران اعم از بومی و غیربومی تأثیرات به سزایی را داشته است. به‌عنوان مثال هر چه سطح سواد، مشارکت‌های اجتماعی و شهری، توجه به رسانه‌های جمعی و عوامل دیگری از این نظیر در جامعه‌ای بالاتر باشد، میزان رفتار مثبت و سازندهٔ افراد نسبت به محیط زیست ارتقا می‌یابد.

در این پژوهش، از تحقیقات دیگری در زمینهٔ رفتارهای محیط زیستی اعم از مقالات متعدد، کتاب‌ها و جراید استفاده شده است. اگر بخواهیم نتیجهٔ این پژوهش را با تحقیقات دیگر مقایسه کنیم، در درجهٔ اول می‌توان گفت هر منطقهٔ جغرافیایی خصوصیات طبیعی و انسانی خاص به خودش را دارد و نحوهٔ رفتار افراد ساکن در آن جوامع با محیط زیست پیرامونشان تا حدودی با هم متفاوت و در بعضی نقاط مشترک می‌باشند. همانطور که در قسمت بالا ذکر شده است، سرمایهٔ فرهنگی اصلی‌ترین و ارزنده‌ترین عامل در حفظ محیط زیست می‌باشد که تقریباً در اکثر تحقیقات مذکور در این پژوهش کاربرد بسیار بالایی دارد.

از دیگر یافته‌های مهم، ارتباط بین مشارکت شهری با رفتار محیط زیستی است. پس هر چه میزان مشارکت شهری بیشتر شود، میزان رفتار محیط زیستی افزایش می‌یابد و برعکس هر چه میزان مشارکت شهری کمتر شود، میزان رفتار محیط زیستی در بین آنان کاهش می‌یابد. مشارکت گردشگران در امور شهری، سبب می‌شود تا آنها احساس مسؤولیت بیشتری نمایند و در حفظ و بهبود محیط زیست کوشا باشند. کیانی سلمی و شاطریان (۱۳۹٦) نشان داند که بین مشارکت اجتماعی و آموزش‌های اجتماعی و فرهنگی در خصوص مسائل محیط زیستی و حفظ محیط زیست، رابطهٔ معناداری وجود دارد، به این صورت که هر چقدر مشارکت اجتماعی افراد جامعه بیشتر باشد، حفاظت از محیط زیست توسط آنها نیز بیشتر می‌باشد و نیز هر چه افراد جامعه آموزش‌های بیشتری در زمینه مسائل محیط زیستی دریافت نمایند، با قشری روبه‌رو خواهیم شد که بیشتر به حفظ محیط طبیعی اطراف خود اهمیت می‌دهند.

بنابراین بهبود محیط زیست زمانی حاصل خواهد شد که محیط طبیعی و فرهنگی انسان با هم مرتبط باشند. لازمه ی تحقق چنین هدفی، وجود آگاهی محیط زیستی، مشارکت اجتماعی و سرمایهٔ

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

فرهنگی در تمامی اقشار یک جامعه می‌باشد. همچنین رسانه‌ها با دادن اطلاعات محیط زیستی به سطوح مختلف جامعه متناسب با نیاز هر قشر جامعه و القا و نهادینه کردن این اطلاعات، موجب تغییر رفتار و گسترش فرهنگ محیط زیستی جامعه می‌شوند. متخصصان محیط زیست و سازمان‌های محیط زیستی با آگاه‌سازی و دادن اطلاعات محیط زیستی به عموم مردم و اقشار مختلف جامعه، سعی در بالابردن و ارتقای سطح دانش محیط زیستی و ایجاد فرهنگ حفاظت از محیط زیست دارند. بنابراین بالا بردن سطح سرمایهٔ فرهنگی، آشنا کردن بیشتر نوجوانان و جوانان با مسائل محیط زیستی مرتبط با حفظ محیط‌زیست، گسترش آگاهی محیط زیستی، انتقال دانش و اطلاعات محیط زیستی و افزایش مشارکت شهری در بین گردشگران جهت تقویت، ترویج و توسعهٔ رفتارهای مسؤولانه نسبت به محیط زیست پیشنهاد می‌گردد.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

منابع

۱. آقایاری هیر، توکل؛ هنرور، حسین و محمد باقر علیزاده اقدم (۱۳۹۵) «نقش واسطه‌ای مصرف‌گرایی در ارتباط بین مادی‌گرایی و ردپای اکولوژیک (مورد مطالعه: شهروندان ارومیه)»، آموزش محیط زیست و توسعهٔ پایدار، دورهٔ ٦، شمارهٔ ۱: ۱۰-۱۸.

۲.احمدی، علی یار؛ روستا، فاطمه و درنا سلامتیان (۱۳۹۹) «بررسی نگرش و رفتار محیط زیستی شهروندان شهر شیراز»، **مطالعات جامعه‌شناختی شهری**، شمارهٔ ۳٦: ۲۹ -٥٤.

۳.احمدیان، داریوش و منصور حقیقتیان (۱۳۹۵) «تحلیل جامعه‌شناختی نقش عوامل فرهنگی در رفتارهای زیست‌محیطی شهری (مورد مطالعه: شهروندان کرمانشاه)». **مطالعات جامعه‌شناختی شهری**، دورهٔ ٦، شمارهٔ ۱۸: ۷٦-٥۱.

٤.ادهمی، عبدالرضا و الهام اکبرزاده (۱۳۹۰) «بررسی عوامل فرهنگی مؤثر بر حفظ محیط زیست شهر تهران (مطالعهٔ موردی مناطق ٥ و ۱۸)»، **جامعه‌شناسی**، دورهٔ اول، شمارهٔ ۱: ٦۲-۳۸.

٥.اسفندیارپور، جمیله؛ مرادی، علی و اسماعیل جهانبخش (۱۳۹۹) «رابطهٔ بین کیفیت زندگی و هویت ملی با فرهنگ محیط‌زیستی (مورد مطالعه: شهر کرمان)»، **علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد**، ۱۷(۲): ٦٤-۳۳.

٦.باقری، دانیال؛ محسنی، رضاعلی و سیدمحمدصادق مهدوی (۱۳۹۷) «تحلیل تأثیر عوامل اجتماعی بر رفتارهای حامی‌محیط زیست (نمونهٔ مورد مطالعه: شهروندان شهر گرگان)»، **مطالعات توسعه اجتماعی- فرهنگی**، ۷ (۳): ۱٦۹-۱٤۳.

۷.بوردیو، پی‌یر (۱۳۹۷) **تمایز**، ترجمهٔ حسن چاوشیان، تهران: ثالث.

۸. بزرگ نیا، دلاور (۱۳۸٤) **بروشور گردشگری**، اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی مازندران.

۹. تومه، ژرژ (۱۳۹٥) **توسعهٔ فرهنگی و محیط زیست**، ترجمهٔ محمود شارع پور، چاپ اول، تهران: غزال (باز).

۱۰. جعفری‌نیا، غلامرضا (۱۳۹۹) «بررسی تأثیر سرمایهٔ اجتماعی بر رفتارهای زیست محیطی شهروندان (مطالعهٔ موردی: شهر بوشهر)»، **برنامه‌ریزی منطقه‌ای**، دورهٔ ۱۰، شمارهٔ ۳۷: ۱٤۱-۱٥۰.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

۱۱. جنکینز، ریچارد (۱۳۸۵) **پی‌یر بوردیو**، ترجمهٔ لیلا جو افشانی و حسن چاوشیان، تهران: نشر نی.

۱۲. حاجی‌زاده‌میمندی، مسعود و زهرا فلک‌الدین (۱۳۹۶) «بررسی عوامل اجتماعی فرهنگی مؤثر بر رفتارهای زیست‌محیطی مسؤولانه (مورد مطالعه: شهروندان خرم‌آباد)». **توسعهٔ اجتماعی**، ۱۲(۱): ۳۶–۷.

۱۳. حسن زاده، نسیم (۱۳۹۷) «**بررسی جامعه‌شناختی عوامل اجتماعی مؤثر بر رفتارهای زیست‌محیطی (مورد مطالعه مصرف انرژی گاز در بین خانوارهای شهر شهرکرد)**»، پایان‌نامهٔ کارشناسی ارشد رشتهٔ جامعه‌شناسی، دانشگاه یاسوج.

۱۴. حیدری ساربان، وکیل (۱۳۹۸) «مطالعه و تحلیل عوامل اجتماعی مؤثر در بهبود رفتارهای معطوف به حفظ محیط زیست مناطق روستایی، مطالعهٔ موردی: شهرستان اردبیل»، **جامعه‌شناسی کاربردی**، دورهٔ ۳۰، شمارهٔ ۲: ۴۷–۶۴.

۱۵. خواجه شاهکویی، علیرضا؛ حسینی، سید محمد حسن و رمضان طوسی (۱۳۹۳) «ارزیابی و سنجش کیفیت زندگی و تأثیر آن بر مشارکت شهروندان در امور شهری: شهر مینودشت»، **جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای**، دورهٔ ۴، شمارهٔ ۱۰: ۷۳–۸۶.

۱۶. دسترس، فرناز و بیژن خواجه نوری (۱۳۹۸) «بررسی رابطهٔ بین عوامل جامعه‌شناختی و رفتار زیست‌محیطی شهروندان شهر شیراز»، **جامعه‌شناسی کاربردی**، شمارهٔ ۷۶ :۳۵ – ۵۸ .

۱۷. دشتکی، نجمه؛ حبیب، فرح و حمید ماجدی (۱۴۰۰) «تبیین اخلاق زیست‌محیطی شهروندان در تعالی محیط‌زیست: ارائهٔ مدل مفهومی»، **پژوهش و برنامه‌ریزی شهری**، شمارهٔ ۴۴: ۱۶۱ – ۱۷۲.

۱۸. رضایی مقدم، مریم و عاطفه شهرکی (۱۴۰۱) «مطالعهٔ رفتار زیست محیطی دانش‌آموزان دورهٔ ابتدایی»، **پژوهش‌های کاربردی در مدیریت و علوم انسانی**، دورهٔ ۳، شمارهٔ ۷: ۱۱۲–۱۲۲.

۱۹. روزنامه همشهری (۱۳۹۶)، شماره ۴.

۲۰. سعیدی رضوانی، هادی (۱۳۸۴) «**شهرسازی مشارکتی برای ساماندهی قلعهٔ آبکوه مشهد**»، پایان‌نامهٔ کارشناسی ارشد شهرسازی، دانشکدهٔ هنرهای زیبا، دانشگاه تهران.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

۲۱. سلیمان‌پور عمران، محبوبه و علیدادیانی، فریبا و علیرضا سوداگر (۱۳۹۶) «جهانی شدن، سیاست و سواد زیست‌محیطی: سیری تاریخی به مکاتب و نظریه‌پردازان محیط زیست»، **محیط زیست**، دورهٔ ۲، شمارهٔ: ٥٦-٤٣.

۲۲. سجاسی قیداری، حمدالله و امین فعال جلالی (۱۳۹۷) «سنجش آگاهی و رفتار زیست محیطی روستاییان (دهستان زنگلا نلو)»، **برنامه‌ریزی فضایی**، شمارهٔ ۱: ۲۹-۵۰.

۲۳. صالحی امیری، سیدرضا (۱۳۸٦) **مفاهیم و نظریه‌های فرهنگی**، تهران: ققنوس.

۲٤. صالحی، صادق و لقمان امامقلی (۱۳۹۵) «نقش هنجارهای فردی و اجتماعی در شکل-گیری رفتار حامی محیط‌زیست»، **آموزش محیط زیست و توسعهٔ پایدار**، دورهٔ ٤، شمارهٔ ۳: ۱۱-۲۰.

۲۵. صالحی، صادق و لقمان امامقلی (۱۳۹۱) «بررسی تاثیر سرمایهٔ اجتماعی بر رفتارهای زیست محیطی (مطالعهٔ موردی: استان کردستان)»، **جامعه‌شناسی ایران**، دورهٔ ۱۳، شمارهٔ ٤: ۱۱۵-۹۰.

۲٦. عقیلی، سیدمحمود؛ خوش‌فر، غلامرضا و صادق صالحی (۱۳۸۸) «سرمایهٔ اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی مسؤولانه در شمال ایران (مطالعهٔ موردی: استان‌های گیلان، مازندران و گلستان)»، **علوم کشاورزی و منابع طبیعی**، دورهٔ ۱٦، شمارهٔ ۱: ۲۳٦- ۲۵۰.

۲۷. غلامی، علی‌اصغر؛ عباسی اسفجیر، علی‌اصغر و ابوالقاسم حیدرآبادی (۱٤۰۰) «رفتارهای زیست‌محیطی زنان و اثر دینداری بر آن در شهر ساری»، **مطالعات روانشناختی اجتماعی زنان**، دورهٔ ۱۹ ، شمارهٔ ۳: ۷-۳۸.

۲۸. غلامی، علی اصغر؛ عباسی اسفجیر، علی‌اصغر و ابوالقاسم حیدرآبادی (۱۳۹۹) «سرمایهٔ فرهنگی و رفتار زیست محیطی (مطالعهٔ موردی شهر ساری)»، **پژوهش اجتماعی**، دورهٔ ۱۲، شمارهٔ ٤۸: ۱۱۱-۱۳۳.

۲۹. کرمی دارابخانی، رویا؛ حجازی، سید یوسف و عبدالمطلب رضایی (۱۳۹۸) «نقش رسانه و مؤلفه‌های آموزش محیط زیست بر رفتار محیط زیستی اعضای سازمان‌های مردم نهاد محیط زیستی استان تهران»، **علوم محیطی**، دورهٔ ۱۷، شمارهٔ ۱ : ۱۹۵-۲۱۰.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

۳۰. کلانتری، عبدالحسین؛ کیانپور، مسعود؛ مزیدی شرف آبادی، وحید و مجتبی لشکری (۱۳۹۵) «بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر تعلق‌مندی نسبت به محیط‌زیست (مورد مطالعه: شهروندان تهران)»، **جامعه‌شناسی کاربردی**، دورهٔ ۲۷، شمارهٔ ۲: صفحه ۱۶-۱.

۳۱. کوزر، لوئیس (۱۳۹۳) **زندگی و اندیشهٔ بزرگان جامعه‌شناسی**، ترجمهٔ محسن ثلاثی، تهران: علمی.

۳۲. کیانی سلمی، صدیقه و محسن شاطریان (۱۳۹۶) «شناسایی عوامل اجتماعی فرهنگی مؤثر بر حفظ محیط زیست (مطالعهٔ موردی: شهروندان کاشان)»، **فصل‌نامهٔ علمی آموزش محیط زیست و توسعهٔ پایدار**، دورهٔ ٦، شمارهٔ ۲: ۱۰۱-۱۱٦.

۳۳. فرهمند، مهناز؛ شکوهی‌فر، کاوه و حامد سیار خلج (۱۳۹۳) «بررسی عوامل اجتماعی موثر بر رفتارهای زیست محیطی (مطالعهٔ موردی: شهروندان شهر یزد)»؛ **مطالعات جامعه‌شناختی شهری (مطالعات شهری)**، دورهٔ ٤، شمارهٔ ۱: ۱۰۹-۱٤۱.

۳۴. محرم‌نژاد، ناصر و مهناز تهرانی (۱۳۸۹) «مروری بر نظریه‌های اجتماعی و مدیریت محیط‌زیست»، **انسان و محیط زیست**، دورهٔ ۸، شمارهٔ ۱: ۳-۱۱.

۳۵. مرادی، گلمراد (۱۳۹۳) «تهیهٔ ابزار مشارکت شهری و برآورد پایایی و روایی آن (مورد مطالعه: شهر کرمانشاه)»، **مطالعات جامعه‌شناختی شهری**، ٤(۱۱): ۱٤۹-۱۸۰.

۳٦. مرزبان، آمنه؛ برزگران، مهران؛ حمایت‌خواه، مجتبی؛ ایاسی، مریم؛ دلاوری، سمانه؛ سبزه‌ای محمدتقی و وحید رحمانیان (۱۳۹۸) «ارزیابی سطح آگاهی و رفتارهای زیست محیطی شهروندان (مورد مطالعه: جمعیت شهری یزد)، **سلامت و محیط زیست**، شمارهٔ ۱: ۱۷-۳۰.

۳۷. موحد مجد، مجید و درنا سلامتیان (۱٤۰۰) «سلامت معنوی و رفتار زیست محیطی (پیمایشی دربارهٔ جوانان شیراز)»، **جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر**، شمارهٔ : ۳۲ - ۵۳.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

۳۸. مهنی رفتار، رضوان و امیر نعیمی (۱۴۰۱) «تحلیل رابطهٔ بین ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و رفتار زیست‌محیطی زنان روستایی حوضهٔ آبخیز هلیل‌رود»، **آموزش محیط زیست و توسعهٔ پایدار**، شمارهٔ۳۱: ۱۵۷ – ۱۷۲.

۳۹. نبوی، سیدحسین و علی مختاری‌هشی (۱۳۹۷) «سرمایهٔ فرهنگی و رفتارهای زیست محیطی خانواده‌های تهرانی»، **مسائل اجتماعی ایران**، دورهٔ ۹، نهم، شمارهٔ ۲: ۲۰۹-۲۳۲.

۴۰. نصرتی‌نژاد, فرهاد؛ سراج‌زاده، سید حسین و منصور دیهول (۱۳۹۹) «تبیین جامعه‌شناختی رفتار زیست‌محیطی (مطالعهٔ موردی: شهروندان تهرانی)»، **توسعهٔ پایدار محیط جغرافیایی**، ۲(۲): ۳۳-۵۲.

۴۱. نوروزیان، فرحناز (۱۳۹۶) «**بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر رفتارهای زیست محیطی در شهر نورآباد دلفان**»، کارشناسی ارشد، دانشگاه آیت‌الله العظمی بروجردی، دانشکدهٔ علوم انسانی.

۴۲. نواح، عبدالرضا؛ حسینی، محمدرضا و نرگس خوشکلام (۱۴۰۰) «تحلیل داده بنیاد رفتار زیست محیطی در مواجهه با پسماندهای کرونایی(مطالعه شهروندان بالای ۱۸ سال شهر بروجرد)»، **مطالعات جامعه‌شناختی شهری**، شمارهٔ ۳۸: ۱ -۲۶.

۴۳. نواح، عبدالرضا؛ فروتن‌کیا، شهروز و محمد پورترکارونی (۱۳۹۰) «بررسی رابطهٔ بین میزان دینداری با ارزش‌ها و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان (مطالعهٔ موردی: شهر اهواز)»، **مطالعات جامعه‌شناختی شهری**، دورهٔ ۱، شمارهٔ ۱: ۷۷ – ۹۷.

۴۴. نواح، عبدالحسین و شهروز فروتن‌کیا (۱۳۹۶) **جامعه‌شناسی** محیط‌زیست، تهران: جامعه‌شناسان.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

۴۵. نیازی کومله، اعظم؛ زارع، بیژن؛ حبیب پور گتابی، کرم و ناصر کرمی (۱۳۹۹) «فراتحلیل عوامل مؤثر بر رفتارهای زیست محیطی در بین شهروندان»، **مسائل اجتماعی ایران**، دورهٔ ۱۱، شمارهٔ ۱: ۲۸۱ – ۲۹۸.

46. Akram, D. M. (2016) «Sanitation, Health and Development Deficit in India: A Sociological Perspective», **The Environmentalist Journal**, 9 (11): 121-145.

47. Alexander, A. (2015) «Mainstreaming Sustainable Development», **journal of environmental Management**, 2 (5): 77-85.

48. Balundė, Audra, Goda, Perlaviciute and Linda, Steg (2019) **The Relationship between People's Environmental Considerations and Pro-environmental Behavior in Lithuania**, Frontiers in Psychology, https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02319.

49. Barnard, S. (2016) «Impact of Indian total Sanitation Campaign on Latrine Coverage and Use: A Cross-Sectional Study in Orissa Three Years Following Programmed Implementation», **Social Service Review**, 3(8): 65-75.

50. Daryantoa, Ahmad, Zening, Song (2020) «A meta-analysis of the relationship between place attachment and pro-environmental behavior», **Journal of Business Research**, Volume 123:208-219.

51. Fu, L. Zhang, Y. Xiong, X. & Bai, Y. (2018) «Pro-Environmental Awareness and Behaviors on Campus: Evidence from Tianjin, China». **Journal of Mathematics, Science and Technology Education**, 14 (1): 427-445.

52. Handy, Femida, Tally, Katz-Gerro, Itay, Greenspan, Yaara, Vered (2021) «Intergenerational disenchantment? Environmental behaviors and motivations across generations in South Korea», **Geoforum**, Volume 121: 53-64.

53. Kollmuss, A. and Agyeman, J. (2002) «Mind the Gap: Why Do People Act Environmentally and What Are the Barriers to Pro-Environmental Bahavior? » **Environmental Education Research**, 8: 239-260.

54. Krajhanzl, J. (2010) «Environment and Proenvironmental Behavior», **School and Health**, 21: 251-274.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]

55. Liu, Pihui, Chuanfeng, Han, Minmin, Teng (2021) «the influence of Internet use on pro-environmental behaviors: An integrated theoretical framework, Resources», **Conservation and Recycling**, Volume 164: 105162.

56. Smith Meredith A. and Sharon Kingston (2021) «demographic ,attitudinal and social factors that predict Pro-environmental behavior» **sustainability and climate change**, 14(1): 47-54.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-20]